

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री ईश्वर प्रसाद खतिवडा
माननीय न्यायाधीश डा. श्री आनन्दमोहन भट्टराई
आदेश।

०७०-WO-०१४९

विषय: उत्प्रेषणयुक्त परमादेश लगायत उपयुक्त आदेश जारी गरी पाउँ।

जिल्ला संखुवासभा पाथीभरा गा.वि.स वडा नं. ४ बस्ने वर्ष ५२ को
लीलाबहादुर राई .....१ निवेदक

विरुद्ध

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, टंगाल, काठमाडौं १
मालपोत कार्यालय संखुवासभा, खाँदवारी .....१ विपक्षी

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ तथा धारा १०७(२) अनुसार यस अदालतको अधिकारक्षेत्र अन्तर्गत दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र आदेश यस प्रकार रहेको छ:-

वि.सं. १९५० सालको मोठ स्रेस्तामा मनवीर जिम्माको पैरो खोल्सी पूर्व, इन्दुवा खोला भीर पश्चिम, इन्दुवा खोला नै दक्षिण, तल्लो भीर पहरा उत्तर यति चार किल्ला भित्रको मकै बिउ १ पाथी जाने दामासाही तिरो रु-/०५ पाँच पैसा लाग्ने घाम घोट्ले भन्ने किपट बारी म निवेदकले मेघनाथ राईबाट २०४४/७/१३ मा मालपोत कार्यालय, संखुवासभाबाट र.नं. २६२ बाट राजिनामा पारीत गरी लिएको संखुवासभा जिल्ला नुम गा.वि.स. वडा नं. ३ को जग्गामध्येबाट विभिन्न मितिमा विभिन्न व्यक्तिलाई बिक्री गरी बाँकी रहेको जग्गा भोगचलन गरी आएको छु।

२०५० सालको नापीमा उक्त जग्गाहरू कि.नं. ६८१, ७३३, ७३४ र ७३७ कायम भई कि.नं. ६८१ मा निवेदकको नाममा दर्ता भएको र कि.नं. ७३३, ७३४ र ७३७ अलैंची जनिई दर्ता हुन बाँकी रहेकोले जग्गा नाप जाँच ऐन, २०१९ को दफा ११(ख) बमोजिम जिल्लामा गठित समितिमा निवेदन गरेकोमा सो समितिले उक्त जग्गाहरू निवेदकका नाममा दर्ता गर्न नमिल्ने भनी मिति २०५२/४/३१ मा गरेको निर्णयलाई सर्वोच्च अदालतबाट मिति २०५७/१०/१० मा बदर गरी कानून बमोजिम प्रक्रिया पूरा गरी निर्णय गर्नु भनी परमादेश जारी भएको थियो। सो आदेश बमोजिम मालपोत कार्यालय संखुवासभाले जग्गा दर्ता नगरी दिएकोले पुनरावेदन अदालत धनकुटामा पुनरावेदन गरेकोमा पुनरावेदन अदालतबाट मालपोत कार्यालयको निर्णय बदर गरी बुझ्नु पर्ने कुरा बुझी पुनः निर्णय गर्नु भनी २०६२/११/२४ मा फैसला भएको थियो।

पुनरावेदन अदालत धनकुटाको फैसला बमोजिम मालपोत कार्यालय संखुवासभाले जिल्ला वन कार्यालयलाई बुझ्दा वनको डिमार्केशनभिन्न पर्ने भनी जवाफ आएको, नापी शाखा खाँदवारीले उक्त जग्गाको नक्शा समेत गरी सो सार्वजनिक, ऐलानी, व्यक्ति विशेष, बाटो, कुलो, पैनी, पानीघाट, मसानघाट, गौचरण आदि प्रकृतिका जग्गा नघुसेको भनी प्रतिवेदन दिएको तथा मालपोत कार्यालयले स्थलगत सर्जमिन बुझ्दा सर्जमिनका व्यक्तिहरूले उक्त जग्गा निवेदकका नाममा दर्ता गरिदिनु पर्ने व्यहोराको सर्जमिन लेखाई दिएको लगायतका कानूनी प्रकृया पूरा गरी प्रमाण र कानूनको मूल्यांकन गरी सम्मानित अदालतको मिति २०५७/१०/१० को आदेशले निर्देश गरेका सम्पूर्ण प्रकृया अवलम्बन गरी मिति २०६५/८/१६ मा उक्त संखुवासभा जिल्ला नुम गा.वि.स. वडा नं. ३ को कि.नं. ७३३ कि.नं. ७३४ र कि.नं. ७३७ को जग्गा निवेदकका नाममा दर्ता हुने निर्णय भई निवेदकले सो जग्गाको जग्गा धनी दर्ता प्रमाण पूर्जा समेत प्राप्त गरी सकेको छु।

तत्पश्चात विपक्षी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले मिति २०६५/११/२५ मा निवेदक समेतको जग्गा आयोगबाट अन्तिम निर्णय नभएसम्म रोक्का राख्ने निर्णय गरी कार्यान्वयनका लागि विपक्षी मालपोत कार्यालय संखुवासभालाई सोही मितिमा पत्र लेखेकोले विपक्षी मालपोत कार्यालय संखुवासभाले उक्त जग्गा रोक्का राखेकै अवस्थामा निवेदक भोलामान राई र जीतबहादुर राईले २०६५ सालको रिट नं. ०८०४ र भक्तबहादुर गुरुङ्गले २०६५ सालको रिट नं. ०६८६ को उत्प्रेषणयुक्त परमादेशको रिट दायर गरी उक्त रिटमा विपक्षी अ.दु.अ.आ.को मिति २०६५/११/२५ को निर्णय उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर भइ अब उप्रान्त अदालतको निर्णय आदेश कार्यान्वयनमा बाधा अवरोध उत्पन्न गर्ने गराउने कार्य नगर्नु नगराउनु भनी सम्मानित अदालतबाट विपक्षी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई सचेत गराउने गरी मिति २०६७/३/३ मा आदेश

भएको छ। विपक्षी मालपोत कार्यालयमा गई जग्गा फुकुवाको लागि अनुरोध गर्दा समान्य कानूनी प्रकृया मिलाउन मात्र बाँकी रहेको छ भनी आलटाल गर्दै आएकोमा यही २०६९ चैत्रमा विपक्षी मालपोत कार्यालय संखुवासभाले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको फुकुवा गर्ने पत्र नभई न निवेदक समेतको जग्गा फुकुवा गर्न मिल्दैन भन्ने मौखिक जवाफ दिएको छ ।

तत्पश्चात मैले विपक्षी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा जग्गा फुकुवा गरी पाउँ भनी मिति २०७०/१/१७ मा निवेदन गरेकोमा विपक्षी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले निवेदक लीलाबहादुर राई समेतका जग्गाको हकमा मालपोत ऐन र नियमावली बमोजिम गठित जग्गा दर्ता समितिको सिफारीस र वनसंग सम्बन्धित जग्गाको सम्बन्धमा वन कार्यालयको सहमति लिनु पर्नेमा आवश्यक प्रकृया अवलम्बन नगरेकोले सर्वोच्च अदालतको मिति २०५७/१०/१० को फैसलामा उल्लेख भएअनुसारको सबै कानूनी प्रकृया पूरा गरी निर्णय गर्नु भनी मालपोत कार्यालय संखुवासभामा पठाउने गरी मिति २०६७/१२/१४ मा आयोगबाट अन्तिम निर्णय भएको भन्दै मेरो जग्गा फुकुवा गरी पाउँ भन्ने निवेदनमा केही गर्नु नपर्ने भनी मिति २०७०/२/२७ मा निर्णय गरेको भन्ने जानकारी विपक्षी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट मलाई दिएको हुँदा उक्त अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको उल्लेखित मिति २०६७/१२/१४ र २०७०/२/२७ को निर्णय गैरकानूनी, तथा मौलिक हक माथिको निरन्तर हस्तक्षेप भएको र अधिकारक्षेत्रविहिन समेत छ। सर्वोच्च अदालतबाट भएको निर्णय तथा कानूनी प्रकृया समेत पूरा गरी मालपोत कार्यालय संखुवासभाले निवेदकका नाममा गरिदिएको दर्ता रोक्का राख्ने तथा हकभोग समेतमा अवरोध गर्ने अधिकार विपक्षी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई छैन। विपक्षीहरूको उक्त काम, कारवाही र निर्णयबाट मेरो नेपालको अन्तरिम संविधानको धारा १३ द्वारा प्रदत्त समानताको हक र धारा १९ द्वारा प्रदत्त मौलिक हकको हनन हुन गएको छ । विपक्षी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको मिति २०६७/१२/१४ र २०७०/२/२७ को निर्णय तथा विपक्षीहरूबाट यस सम्बन्धमा मलाई प्रतिकूल असर पर्ने गरी भए गरेका सम्पूर्ण काम कारवाही र निर्णयहरूलाई उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी मेरो नाम दर्ताको जग्गा अविलम्ब फुकुवा गरिदिनु भनी विपक्षीहरूका नाममा परमादेश लगायत अन्य जो चाहिने उपयुक्त आदेश समेत जारी गरी पूर्ण न्याय पाउँ भन्ने रिट निवेदन व्यहोरा ।

सामुदायिक वन अन्तर्गतको जग्गा व्यक्तीको नाममा दर्ता गरी भ्रष्टाचार गरेको भनि पर्न आएको उजुरी उपर छानविनको क्रममा यी रिट निवेदक समेतको नाममा दर्ता भएको विवादित जग्गा आयोगले मिति २०६५/११/२५ को निर्णय अनुसार आयोगबाट अन्तिम

निर्णय नभए सम्मको लागी रोक्का राख्ने निर्णय गरेको थियो। निवेदक भक्त बहादुर गुरुङ्ग समेतले आयोग समेतलाई विपक्षी बनाई दायर गरेको रिट निवेदनमा सम्मानित अदालतबाट मिति २०६७/३/३ मा यस आयोगको उक्त मिति २०६५/११/२५ को निर्णयलाई खारेज गरेको थियो। सम्मानित अदालतको सो आदेश पश्चात रिट निवेदक समेतको जग्गाको हकमा मालपोत ऐन, २०३४ को दफा ७ को उपदफा (१) र (२) को प्रयोजनको लागी मालपोत नियमावली, २०३६ को नियम ४(ख) बमोजिम गठित जग्गा दर्ता समितिको सिफारिस र ऐ. नियमावलीको नियम ४(क) को देहाय ४ बमोजिम बन-बुट्टेन, जंगल-झाडि वा वनसंग सम्बन्धित जग्गाको सम्बन्धमा वन कार्यालयको सहमति लिनु पर्ने भन्ने प्रचलित कानूनी व्यवस्था एवं प्रकृया अवलम्बन गरेको समेत नदेखिदा सम्मानित सर्वोच्च अदालतको मिति २०५७/१०/१० को फैसलामा उल्लेख भए अनुसारको सबै कानूनी प्रकृया पुरा गरी निर्णय गर्नु भनी मालपोत कार्यालय, संखुवासभा खादबाँरीमा लेखिपठाउने गरी मिति २०६७/१२/१४ मा आयोगबाट सम्मानित सर्वोच्च अदालतको फैसला तथा आदेशानुसार नै निर्णय गरेको हो। यसरी सम्मानित अदालतको आदेश, फैसला तथा निर्णयहरूलाई सम्मान गर्दै मिति २०५७/१०/१० को सर्वोच्च अदालतको फैसलामा उल्लेख भए बमोजिम नै गर्ने गराउने प्रयोजनार्थ आयोगबाट कानून सम्मत भएको निर्णयलाई सम्मानित अदालतको आदेशलाई इन्कार गर्ने आशयबाट भएको भनी मात्र मिल्ने हुदैन।

विपक्षी रिट निवेदकले मिति २०७०/१/१७ मा जग्गा फुकुवा गरी पाउँ भनी यस आयोगमा दिनु भएको निवेदनको सन्दर्भमा विचार गर्दा जग्गा रोक्का राख्ने गरी यस आयोगबाट मिति २०६५/११/२५ मा भएको निर्णय सम्मानित अदालतको मिति २०६७/३/३ को आदेशले बदर भैसकेको हुँदा निवेदकले रोक्का फुकुवाको लागी माग गरेका जग्गाका सम्बन्धमा आयोगको मिति २०६७/१२/१४ को निर्णयबाट अन्तिम भइ मालपोत कार्यालय, खाँदवारीलाई लेखि पठाइसकेकोले सोही व्यहोरा निवेदकलाई जानकारी गराउने भनि आयोगबाट मिति २०७०/२/२७ मा निर्णय भएको हो। आयोगमा पर्न आएका उजुरीको छानबिनको क्रममा भएका उपरोक्त निर्णयहरूले निवेदकको संविधान तथा कानून प्रदत्त कुनै हकअधिकार हनन् भएको छैन। यस आयोगबाट सम्मानित अदालतको आदेश विपरित निर्णय भएको होइन। अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐन, २०४८ को दफा ३५(ग) मा आयोगबाट भएको निर्णय उपर सम्बन्धित अदालतमा पुनरावेदन गर्न सकिने कानूनी व्यवस्था विपरित बैकल्पिक कानूनी मार्गको अवलम्बन नगरी रिट क्षेत्रमा प्रवेश गरेको समेत अवस्था देखिदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भनी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको तर्फबाट पेश भएको लिखित जवाफ।

रिट निवेदन मागदावी सम्बन्धमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको मिति २०६५/११/२५ को पत्रबाट उक्त कित्ता जग्गाहरु यस कार्यालयबाट रोक्का राखेको देखिन्छ। फुकुवा जनाउदा जग्गा प्रशासन निर्देशिका २०५८ को परिच्छेद १० को दफा २७९ मा रोक्का राख्ने कार्यालयबाट रोक्का राखेको विवरण सहितको व्यहोरा उल्लेख गरी फुकुवा गर्न लेखी आएपछि रोक्का लगतमा भिडाई फुकुवा गरिदिनुपर्छ भन्ने उल्लेख भएको र उक्त व्यहोराको पत्र अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट प्राप्त भएको नदेखिएकोले सो जग्गा यथावत रोक्का रहि रहेको हुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भनी मालपोत कार्यालय खाँदवारी संखुवासभाको तर्फबाट पेश भएको लिखित जवाफ।

नियम बमोजिम पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकको तर्फबाट उपस्थिति विद्वान अधिवक्ता श्री नारायण प्रसाद पराजुलीले निवेदक लिला बहादुर राईका नाममा दर्ता भई जग्गा धनी प्रमाण पूर्जा समेत प्राप्त गरी सकेको जग्गाहरु समेत अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले मिति २०६५/११/२५ मा रोक्का राख्ने निर्देशन दिई मालपोत कार्यालय संखुवासभाले रोक्का राखेकोमा सर्वोच्च अदालतको मिति २०६७/३/३ को निर्णयबाट बदर भएको थियो। विपक्षी आयोगले अदालतको आदेशानुसार भनी मिति २०६७/१२/१४ को निर्णयद्वारा सबै प्रक्रिया पूरा गरी निर्णय गर्नु भनी मालपोत कार्यालय संखुवासभालाई लेखिपठाएकोले हाल निवेदकको जग्गा फुकुवा सम्बन्धमा केही बोलन नमिल्ने भनी मिति २०७०/२/२७ मा निर्णय गरी अदालतको आदेशलाई प्रभावित पार्ने गरी अधिकारक्षेत्र नाघि भएका काम कारवाही बदर हुनुपर्दछ भनी गर्नुभएको बहस समेत सुनियो।

प्रत्यर्थी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री भरतलाल शर्माले अदालतको मिति २०५७/१०/१० को फैसलामा कानून बमोजिमका सबै प्रकृया पूरा गरी जग्गा दर्ता सम्बन्धमा निर्णय गर्न आदेश दिएको अवस्था रहेको छ। विवादित जग्गा दर्ता सम्बन्धमा वन बुट्यान, झाडी देखिएमा वन कार्यालय समेतको सहमति लिई जग्गा दर्ता सम्बन्धमा निर्णय गर्नु पर्ने भएकोले सो सम्बन्धमा जग्गा दर्ता सम्बन्धि भएको निर्णयका बारेमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा उजुरी परेकोले उजुरीको कारवाहीको टुंगो नलागेसम्म निवेदकको नाममा दर्ता रहेको विवादित जग्गाहरु रोक्का राख्ने भनी आयोगले मिति २०६५/११/२५ मा निर्णय गरेको थियो। सो निर्णय समेत मिति २०६७/३/३ को अदालतको आदेशद्वारा बदर भएकोले निवेदकले रोक्का फुकुवाको लागि माग गरेका विवादित जग्गाको सम्बन्धमा सर्वोच्च अदालतको मिति २०५७/१०/१० को फैसलामा उल्लेख भए अनुसारको सबै कानूनी प्रक्रिया पूरा गरी निर्णय गर्नु भनी मिति २०६७/१२/२४ को आयोगको निर्णयबाट मालपोत कार्यालयलाई लेखि पठाएको कार्यले

निवेदकको कुनै पनि मौलिक हक हनन नभएको हुँदा रिट खारेज हुनु पर्दछ भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनियो।

विद्वान कानून व्यवसायीहरूले गर्नु भएको बहस जिकिर समेत सुनी मिसील अध्ययन गरी हेर्दा निवेदकको माग बमोजिम रिट जारी हुनुपर्ने हो, होइन? सो सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा निवेदकको नाममा दर्ता कायम भइसकेको जग्गालाई अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको मनोमानी निर्णयबाट जग्गा रोक्का गर्न भनी मालपोत कार्यालयलाई दिएको निर्देशन बमोजिम जग्गा रोक्का सम्बन्धमा भएका काम कारवाही समेत गैरकानूनी हुने ठहर गरी अदालतबाट मिति २०६७/३/३ को आदेशद्वारा वदर भइसकेपछि पुन अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले मिति २०६७/१२/१४ को निर्णयबाट मिति २०५७/१०/१० को जग्गा दर्ता सम्बन्धमा आवश्यक कानूनी प्रक्रिया पूरा गरी निर्णय गर्नु भनी अदालतले दिएको आदेश कार्यान्वयनको लागि मालपोत कार्यालयलाई पत्र लेखि निवेदकको नाममा दर्ता रहेको जग्गा फुकुवा गर्न इन्कार गरी अदालतको फैसलालाई समेत अवहेलना हुने गरी आयोगले रोक्का राखेको जग्गा फुकुवा नगर्ने भनी २०७०/२/२७ मा निर्णय गरेकोले अ.दु.अ.आ.को मिति २०६७/१२/१४ र मिति २०७०/२/२७ को निर्णय उत्प्रेषणको आदेशद्वारा वदर गरी रोक्का भएको जग्गाहरू फुकुवाको लागि परमादेश समेत जारी गरी पाउँ भन्ने रिट निवेदन माग दावी रहेको देखिन्छ। प्रत्यर्थीको तर्फबाट पेश भएको लिखित जवाफ हेर्दा निवेदकका नाममा दर्ता रहेको विवादित जग्गा सम्बन्धमा सबै कानूनी प्रकृया अवलम्बन गरी निर्णय गर्नको लागि अदालतबाट मिति २०५७/१०/१० मा आदेश भएकोमा सो प्रकृया पूरा नभएको कारणले निवेदकको नाममा दर्ता रहेको विवादित जग्गा रोक्का रहेकोले उक्त जग्गाहरू रोक्का राख्ने गरी भएको आयोगको मिति २०६५/११/२५ को निर्णय वदर भएपछि अदालतको पूर्व मिति २०५७/१०/१० को फैसलामा भएको निर्देशन बमोजिम गर्नको लागि लेखि पठाएको सम्म हो। जग्गा फुकुवा नगर्नु भनी पत्राचार भएको नहुँदा रिट निवेदन खारेज हुनुपर्दछ भनी जिकिर लिएको देखिन्छ।

यस सम्बन्धमा हेर्दा निवेदक लिलाबहादुर राईको भोगचलनमा रहेका सभै नापीमा दर्ता हुन छुट भएको कि.नं. ७३३ को क्षे.फ. ०७१४० व.मी., कि.नं. ७३४ को क्षे.फ. ०२०४० व.मी र कि.नं. ७३७ को क्षे.फ. ०२८९० व.मी. का जग्गाहरू निवेदकको नाममा दर्ता गर्न नमिल्ने भनि भएको निर्णयका सम्बन्धमा अदालतमा मुद्दा परि सर्वोच्च अदालतबाट मिति २०५७/१०/१० मा कानून बमोजिम जे जो बुझ्नुपर्ने प्रमाण बुझी कानूनी प्रक्रिया पूरा गरी निर्णय गर्नु भनी परमादेशको आदेश जारी भएको देखियो।

निवेदनमा उल्लेखित उक्त जग्गाहरू मालपोत कार्यालय संखुवासभाको मिति २०६५/८/१६ को निर्णयबाट निवेदकको नाममा दर्ता भई निवेदकले जग्गा धनी दर्ता प्रमाण पूर्जा समेत प्राप्त गरी सकेको भन्ने देखिन्छ। निवेदकको उक्त जग्गाहरू समेतका अन्य व्यक्तिहरू भोलामान राई, जीत बहादुर राई, भक्तबहादुर गुरुङ्ग समेतका व्यक्तिका नाममा दर्ता भएका जग्गाका सम्बन्धमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा उजुरी परी आयोगको मिति २०६५/११/२५ को निर्णयबाट रोक्का गर्ने गरी भएका काम कारवाही यस अदालतको मिति २०६७/३/३ को आदेशद्वारा वदर भइसकेको भन्ने कुरामा विवाद रहेको देखिएन। अदालतबाट उक्त आदेश भइसकेपश्चात अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले निवेदक लिलाबहादुर राइ समेतको जग्गाको हकमा मालपोत ऐन, २०३४ को दफा ७ को उपदफा (१) र (२) को प्रयोजनका लागि मालपोत नियमावली, २०३६ को नियम ४(ख) बमोजिम गठीत जग्गा दर्ता समितिको सिफारिश र ऐ. नियमावलीको नियम ४(क) को देहाय (४) बमोजिम वन बुट्टेन जंगल, झाडी वा वन ऐनसंग सम्बन्धित जग्गाको सम्बन्धमा वन कार्यालयको सहमति लिनुपर्ने कानूनी व्यवस्था अवलम्बन भएको नदेखिएकोले सर्वोच्च अदालतको मिति २०५७/१०/१० को फैसलामा उल्लेख भए अनुसारको सबै कानूनी प्रक्रिया पूरा गरी निर्णय गर्नु भनी मालपोत कार्यालय संखुवासभालाई मिति २०६७/१२/१४ को निर्णयद्वारा लेखि पठाएको र सोही अनुसार रोक्का फुकुवा सम्बन्धमा निवेदन माग बमोजिम रोक्का रहेको जग्गाहरू फुकुवा गर्ने तर्फ तत्काल केहि बोलिरहन आवश्यक नहुने भनी मिति २०७०/२/२७ मा निर्णय गरी निवेदकलाई जानकारी गराएको मिसिल संलग्न रहेको अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट प्राप्त अभिलेखबाट देखिन आयो।

निवेदकले अदालतको फैसला बमोजिम आफ्नो नाममा दर्ता भएका जग्गाहरू रोक्का भइ आफ्नो सम्पत्ति उपयोग तथा भोगचलन गर्न पाउने मौलिक हक हनन भएको भनी जिकिर लिएको पाइयो। यस अदालतबाट मिति २०५७/१०/१० मा भएको फैसलामा सबै प्रमाणहरू बुझी कानूनी प्रक्रिया पूरा गरी जग्गा दर्ता सम्बन्धि विवादमा निर्णय गर्नु भनी आदेश भएको देखिन्छ। सो आदेशले निरपेक्ष रूपमा जग्गा दर्ता गर्नु भनी निर्देशित गरेको देखिदैन। यसपछि मालपोत कार्यालय संखुवासभाले जग्गा दर्ता गर्ने गरी मिति २०६५।८।१६ मा निर्णय गरे पश्चात सो जग्गा वनक्षेत्रको जग्गा भएकोले व्यक्तिको नाममा दर्ता गर्न नमिल्ने भनी सामुदायिक वनको तर्फबाट अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा उजुरी परेको देखियो। वन क्षेत्र भित्रको जग्गा व्यक्तिका नाउमा दर्ता गर्न मिल्दैन। यदि गलत प्रकृयाबाट दर्ता भएको रहेछ भने पनि त्यस्तो दर्ता वदर भई वन क्षेत्रकै जग्गा कायम गराउनु पर्ने हुन्छ। त्यसैले सार्वजनिक वा सरकारी सम्पत्तिको

संरक्षणका लागि पनि जग्गा दर्ता प्रकृत्यामा विशेष सम्बेदनशीलता अपनाउनु पर्ने आवश्यकता रहन्छ। यो कानूनी औपचारिकता निर्वाह गरेको देखाई रीत पुऱ्याउने विषय मात्रै होइन। सरकारी वन क्षेत्रको वा सार्वजनिक जग्गा व्यक्तिले दर्ता गराएको रहेछ भने पनि मालपोत ऐन, २०३४ को दफा २४ तथा वन ऐन, २०४९ लगायतका वन सम्बन्धी कानून बमोजिम त्यस्ता दुषित दर्ता बदर गर्नु पर्ने हुन्छ। त्यसैले जग्गा वन वुटेन वा जंगल क्षेत्रमा पर्दछ पडैन भन्ने तथा वस्तुगत रूपमा एकिन गर्न मालपोत कार्यालयलाई लेखि पठाउने गरी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगबाट भएको काम कारवाहीलाई अनुचित मान्नु पर्ने कारण देखिदैन। कानूनी प्रक्रिया अवलम्बन नगरी वन क्षेत्रको जग्गा अनुचित प्रक्रियाबाट व्यक्तिको नाममा दर्ता गर्ने कुनै निर्णय हुन गएको अवस्थामा तत्काल प्रचलित नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२०मा रहेको प्रावधान बमोजिम अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले अनुचित कार्य हुन नदिन उपयुक्त आदेश दिन पाउने नै देखिन्छ। तसर्थ कानून बमोजिमको प्रकृत्या पुरा गरी निर्णय गर्नु भनी दिईएको निर्देशनलाई कानून प्रतिकूल कार्य गरेको ठान्न मिल्ने।

अतः जग्गाको स्वरूप, प्रकृति तथा करिव १२०७० वर्ग मिटरको विशाल क्षेत्रफल समेतका दृष्टिले हेर्दा निवेदकले दावी गरेका जग्गा वन क्षेत्र भित्रको सरकारी वा सार्वजनिक प्रकृतिको जग्गा रहेछ कि भनी विश्वास गर्नु पर्ने अवस्था देखिएको छ। यस अवस्थामा जग्गाको प्रकृति र स्वामित्व सम्बन्धमा कानून बमोजिम जाँचबुझ वा छानवीन नै नगर्नु उचित होइन। छानबिन, जाँचबुझ गर्नेपर्ने हुन्छ। छानबिन, जाँचबुझकै प्रकृत्यामा रहदाको अवस्थामा रहेको रोक्का फुकुवा गर्नु पनि औचित्यपूर्ण हुदैन। कानूनी प्रकृत्याको विषय भएकोले यसबाट निवेदकको कुनै हक अधिकारमा अनुचित हस्तक्षेप वा आघात पुगेको छ भन्ने देखिदैन। तसर्थ निवेदकको माग बमोजिम उत्प्रेषण तथा परमादेश समेतको आदेश जारी गरी रहन परेन। सो हदसम्म रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ।

विवादित जग्गा निवेदकको नाउँमा दर्ता गर्ने गरी मालपोत कार्यालय संखुवासभाले निर्णय गरेको र निवेदकले जग्गा धनी प्रमाणपुर्जा समेत प्राप्त गरेको देखिन्छ। यस अवस्थामा विवादित जग्गा व्यक्तिको निजी हो वा वन क्षेत्र भित्रको सरकारी जग्गा हो भन्ने विषयमा गर्नुपर्ने जाँचबुझ, छानबिन कार्य उचित समयमा नै सम्पन्न गरी न्यायोचित निष्कर्षमा पुग्न आवश्यक देखिन्छ। लामो समय सम्म अनिर्णयको अवस्थामा रहनु उचित होईन। तसर्थ अब यसमा जे जो बुझ्नु पर्छ बुझी, छानवीन गरी जग्गाको भौतिक अवस्था समेतको स्थलगत अध्ययन समेत गरी तथा सम्बन्धित वन कार्यालय समेतसंग समन्वय कायम गरी सो कार्यालयको राय प्रतिकृत्या लिई प्रचलित वन सम्बन्धी ऐन, नियम लगायत मालपोत ऐन, २०३४ को दफा २४ समेतका कानूनहरुलाई समेत मध्येनजर राखी

विवादीत जग्गाको दर्ता निवेदकका नाउमा कायम रहने वा नरहने के हो? भन्ने सम्बन्धमा छिटो छरितो रुपमा निर्णय गर्नु र यदि विवादित जग्गाको दर्ता निवेदकको नाममा नै कायम रहने गरी निर्णय गरिएमा सो निर्णय पश्चात विवादित जग्गाको रोक्का समेत फुकुवा गरी दिनु भनी मालपोत कार्यालय संखुवासभाको नाममा निर्देशनात्मक आदेश जारी हुने ठहर्छ। आदेशको जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत विपक्षीहरूलाई दिई दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

न्यायाधीश

म उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत : तेजबहादुर खडका

कम्प्युटर : संजय जैसवाल

इति सम्बत २०७३ साल माघ ५ गते रोज ४ शुभम----- ।